

### Досвід художньої комунікації у професійній діяльності вчителя музики

У статті піднімаються проблеми ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва. Діалогічний підхід до пізнання музичних явищ розглядається як спосіб винайдення особистісного художнього смислу. Аналізується сутність художньої комунікації, підкреслюється її діалогічна природа. Особливості художньої комунікації висвітлюються крізь призму специфіки музичного мистецтва. Наголошується на унікальності музичної мови, здатної передавати почуття, недоступні для вербальних засобів.

Висвітлюються функції кожного з етапів комунікаційного процесу – композиторської творчості, виконавської діяльності, слухацького сприймання. Розумінням інтонації як основного засобу художнього відображення дійсності в музиці пояснюється роль музиканта-виконавця як носія авторської ідеї. Зазначається важливість розгляду феномена музичного твору як втілення інтонаційної концепції композиторського задуму.

Акцентується увага на можливостях виразного слова, доцільності використання вербального еквівалента в професійній практиці вчителя музики. Наголошується на необхідності спрямування свідомості на осмислення значень, закодovаних у творах музичного мистецтва. Підкреслюється, що набуття досвіду художньої комунікації в професійній діяльності вчителя музики ґрунтується на вдосконаленні основних видів музичної діяльності: творення, відтворення та сприймання.

**Ключові слова:** художня комунікація, інформація, музична інтонація, процес, принцип діалогу, особистісний смисл.

**Постановка проблеми у загальному вигляді...** Значні зміни в житті сучасної людини впродовж останнього століття зумовили трансформації в різних сферах суспільної діяльності. Сьогодні визначальним фактором в багатьох справах виступають процеси комунікації. Вважається, що комунікація є запорукою успішності у професійній сфері. В галузі освітньої практики комунікація розглядається як основна форма педагогічного процесу. З позицій мистецької освіти центральною ланкою педагогічної системи виступає художня комунікація. Унікальною мовою художньої комунікації володіє музичне мистецтво, здатне розкривати недоступні для вербальних засобів почуття та враження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій...** Розуміння комунікації як важливої категорії, що характеризує особливу форму суспільної свідомості та людської діяльності, зумовило різнобічність дослідження цього унікального явища: у філософському контексті (М. Бахтін, М. Бубер, Ю. Габермас, К. Ясперс), у психологічному аспекті (Х. Алдер, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонтьєв, В. Петрушин, К. Роджерс, С. Рубінштейн, Ю. Цагареллі), в соціальному ракурсі (П. Бурдьє, А. Єрмоленко, Г. Почепцов, М. Фуко), у мистецькому вимірі (Ю. Борев, О. Берегова, М. Бонфельд, В. Медушевський, Є Назайкінський). Як невід'ємний компонент художньо-творчої діяльності, комунікативні процеси різнобічно досліджено в контексті фахової підготовки майбутнього вчителя музики (О. Горбенко, Н. Гузій, Л. Масол, М. Михаськова, Н. Мозгальова, О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Паньків, Є. Проворова, Се Фан, О. Щербініна, О. Щолокова). Водночас, художня комунікація залишається найменш дослідженою проблемою в галузі професійної освіти, потребуючи глибокого вивчення та осмислення.

**Формулювання цілей статті...** Мета статті полягає в обґрунтуванні художньої комунікації як базового компонента професійної діяльності музиканта, окресленні шляхів набуття досвіду художньої комунікації в умовах професійної діяльності вчителя музики.

**Виклад основного матеріалу...** Досліджуючи феномен мистецтва, науковці різних історичних періодів підкреслювали його комунікативну перевагу над іншими формами суспільної свідомості. В руслі сучасних тенденцій гуманізації суспільства мистецтво набуває особливої ваги як фактор становлення творчої особистості зі сформованим емоційно-ціннісним ставленням до дійсності, високим рівнем духовності та художньої культури. На думку вчених, сила впливу мистецтва на особистість значною мірою визначається здатністю до розуміння художньої мови певного виду мистецтва та ефективністю художньої комунікації. Підкреслюючи значимість комунікативної системи для управління процесом засвоєння художніх цінностей, вчені розглядають художню комунікацію як «здійснення інтелектуально-творчого взаємозв'язку автора та реципієнта, передачу останньому художньої інформації, що містить певне ставлення до світу, художню концепцію, стійкі ціннісні орієнтації» [1, с. 318]. Відтак, сутність художньої комунікації полягає в організації полісуб'єктної взаємодії, заснованої на ціннісно-смысловому сприйнятті художнього твору.

Здавна музичне мистецтво визнавали універсальним засобом комунікації. Універсальність комунікативних можливостей музичного мистецтва пояснюється специфікою музичної мови, неможливістю перекодування музичної знакової системи. Здатність музики до безпосереднього вираження емоційних переживань, відображення духового стану людини через особливим чином організовану інтонацію зумовлює розуміння інтонації як найважливішого, основного засобу художнього відображення дійсності в музиці. Відбиваючи нескінченне розмаїття особистісних ситуацій, музична інтонація виступає важливим носієм художнього змісту у процесі виконання та сприймання. Специфічна природа музичного мистецтва визначила відмінності й в структурі музичної комунікації. Традиційно процеси художньої комунікації включають такі різновиди взаємовідношень як «суспільство-художник», «художник-твір», «твір-реципієнт». Втім, опосередкованість та процесуальність музичного мистецтва потребує обов'язкової участі виконавця в художньо-комунікаційному процесі задля передачі художньої інформації.

Усвідомлення інтонаційної сутності музичного мистецтва сприяло визначенню музичної комунікації як складної системи, в якій сучасні дослідники виокремлюють такі основні цикли: «музична творчість як фахова діяльність, в процесі якої уява переробляє життєві враження, що перетворюються у музичний матеріал; музичний твір як специфічний продукт фахової діяльності, суб'єктивований у процесі творчості; музичне виконання як співтворчість композитора й виконавця; та музичне сприйняття як художньо-комунікативна взаємодія» [2, с. 6].

Вважається, що вихідним моментом художньої комунікації є творчий процес втілення художнього задуму. У такому контексті особливого значення набуває розуміння поняття музичного твору. У науковій літературі музичний твір розглядається як «матеріально зафіксований ідеальний художній об'єкт, створений композитором на базі існуючих в культурі можливостей та засобів, що володіє здатністю зберігати свою інваріантну структуру, і водночас – завдяки виконавцям, слухачам та конкретним умовам пристосовуватись до ситуації та історично розвиватись» [3, с. 28]. Виходячи з інтонаційності музичного мистецтва, музичний твір розглядають як «самостійну інтонаційну концепцію, що розкривається у суспільній художній практиці, цілісність якої виявляється у діалектичній сполученості рухливо-інваріантної основи і потенційної безмежності особистісно-відокремлених або колективно-усуспільнених її інтерпретацій» [4, с. 22]. Тлумачення музичного твору не тільки як об'єкта, але й суб'єкта, підкреслює діалогічний характер його пізнання. У процесі діалогу між твором і особистістю, що його пізнає, виявляються різні аспекти художньої ідеї та музичного смислу.

Глибинне осягнення музичного смислу найповніше здійснюється у процесі виконання. Посідаючи центральне місце у комунікативній тріаді «композитор-виконавець-слухач», музикант-виконавець виконує важливі функції під час музично-виконавської інтерпретації – озвучування нотного тексту та тлумачення змісту музичного твору. Процес інтерпретації музичного твору вчені розглядають як «комунікативну форму» (В. Москаленко), результат взаємодії особистостей композитора, виконавця та слухача, відображений в звучанні конкретного твору. Специфіка музичного мистецтва зумовлює можливість розглядати виконання музичного твору в динаміці, спостерігати послідовність відтворення художньої інформації. Як спосіб комунікації, виконавство відтворює художній смисл, що включає соціально значимий досвід ціннісного ставлення виконавця до світу, подій та явищ життя. Виконавці кожного нового покоління інтерпретують музику попередньої епохи відповідно до сучасного бачення.

Незважаючи на складність повноцінного словесного відтворення музичного змісту, вчені припускають існування вербального еквівалента музичної мови, підкреслюючи його значимість для вчителя музики, критика, пересічного слухача. Наголошується, що «це слово про музику, яке перестає бути словом повсякденної або наукової мови і стає художнім еквівалентом мови музичної. І це, звичайно, і є та мета, до якої має прагнути кожен, хто намагається інтерпретувати музику словом» [5, с. 210]. Можливості виразного слова посилюються за умов осягнення існуючої спільності між видами мистецтва. Досвід видатних педагогів-музикантів вказує на ефективність залучення широких мистецьких знань у практику музичного навчання. Звернення до художніх метафор, використання мистецьких аналогій виступає чинником цілісного осягнення музичних творів.

Багатогранність музичних явищ потребує продуктивного музичного діалогу, який передбачає спрямування свідомості на осягнення і осмислення тих значень, якими володіє музикант. Комунікація між митцем та аудиторією розглядається дослідниками як процес передачі естетичних цінностей, прилучення реципієнтів до сфери художньої культури. Вважається, що художня комунікація під час музичного сприймання є одним із потужних чинників формування ставлення особистості до світу, розвитку його духовного потенціалу, здатності до емпатії. Продуктивність подібного діалогу вимагає уміння домислити почуте, зрозуміти сприйнятий текст твору та осмислити авторську ідею у відповідному культурному контексті. Таким чином, слухач перестає просто сприймати інформацію і стає інтерпретатором музичного смислу, закладеного у творі.

Розглядаючи проблеми музичного смислу, вчені виділяють певні рівні його пізнання: переживання, раціональне осягнення, трансцендентне бачення. На рівні переживання виникають

емоційні стосунки між слухачем і музикою, що дозволяє людині зафіксувати наявність смислу. На раціональному рівні слухач осягає смисли, відображаючи їх у свідомості. Свідомість виділяє й підкреслює те, що є значимим для слухача, з якими цінностями це пов'язано. На трансцендентному рівні фіксується смислова відкритість музики, а символічне начало насичує екзистенцію смислом. Оскільки музика вирізняється високим творчим потенціалом, неможливо обмежити поле слухачької інтерпретації, встановити контроль над смислом, який митець вкладає в твір. Отже, шлях істинного пізнання музичних явищ пролягає через художню комунікацію.

**Висновки...** Узагальнення результатів проведеного аналізу дає підстави стверджувати, що найважливішими сферами виявлення художньої комунікації є процеси творення, відтворення та сприймання. В галузі професійної діяльності вчителя музики означені процеси виступають основою навчально-виховного процесу. Усвідомлення сутності художньої комунікації як засобу формування системи духовних цінностей актуалізує проблему вдосконалення професійних умінь вчителя музики в зазначених видах діяльності та опанування методів цілеспрямованого формування досвіду художньої комунікації у процесі музичного навчання. Специфіка музичного мистецтва зумовлює необхідність ґрунтовного вивчення механізмів художньої комунікації в системі музичної освіти. Цим визначаються перспективи наукових розвідок у даному напрямку.

#### Список використаних джерел і літератури:

1. Боров Ю. Б. Эстетика / Юрий Борисович Боров. – Москва: Политиздат, 1981. – 399 с.
2. Проворова Є. М. Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Проворова Євгенія Михайлівна. – Київ, 2008. – 19 с.
3. Назайкинский Е. В. Логика музыкальной композиции / Евгений Владимирович Назайкинский. – Москва: Музыка, 1982. – 319 с.
4. Москаленко В. Г. Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа): Исследование / Виктор Григорьевич Москаленко. – Киев: Изд-во Киев. гос. конс., 1994. – 157 с.
5. Бонфельд М. Ш. Введение в музыкознание: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Морис Шлемович Бонфельд. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 224 с.

#### Транслітерований список літератури

1. Borev Yu. B. Estetika. Moskva, Politizdat, 1981, 399 p.
2. Provorova Ye. M. Metodychni zasady formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzyky, avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk, spets. 13.00.02 «Teoriia tametodyka muzychnoho navchannia». Kyiv, 2008, 19 p.
3. Nazajkinskij E. V. Logika muzy'kal'noj kompoziczii. Moskva, Muzy'ka, 1982, 319 p.
4. Moskalenko V. G. Tvorcheskij aspekt muzy'kal'noj interpretaczii (k probleme analiza), Issledovanie. Kiev, Izd-vo Kiev. gos. kons., 1994, 157 p.
5. Bonfel'd M. Sh. Vvedenie v muzy'koznanie: Ucheb. posobie dlya stud. vy'ssh. ucheb. zavedenij. Gumanit. izd. cenztr VLADOS, 2001, 224 p.

#### Аннотація

##### *Опыт художественной коммуникации в профессиональной деятельности учителя музыки*

*Жоу Геян*

*В статье поднимаются проблемы ценностного отношения к явлениям музыкального искусства. Принцип диалога рассматривается как средство поиска личностного художественного смысла. Представлен анализ сущности художественной коммуникации, в котором освещается её диалогическая природа. Особенности художественной коммуникации поданы через призму специфики музыкального искусства. Акцентируется внимание на уникальности музыкального языка, которая проявляется в способности музыки передавать тончайшие оттенки чувств, недоступные для вербальных способов передачи художественной информации.*

*В статье освещены функции важнейших этапов художественного коммуникационного процесса: творчества композитора, деятельности исполнителя, восприятия слушателя. Обращается внимание на то, что особенности передачи художественной информации, заложенной в музыкальных произведениях, обусловлены интонационной природой музыкального искусства. Обосновывается роль исполнителя. Определяющим аргументом выступает понимание интонации как основного способа художественного отображения действительности в музыке, чем определяется роль музыканта-исполнителя как носителя авторской идеи. Отмечается важность понимания музыкального произведения как культурного феномена. В статье представлены различные научные подходы относительно интерпретации сущности музыкального произведения.*

С позиции профессиональной практики учителя музыки рассматривается выразительный потенциал художественного слова, акцентируется на целесообразности использования вербального эквивалента музыкальных образов в музыкальной практике. Указывается на необходимость формирования опыта осмысления значений, зашифрованных в произведениях музыкального искусства. Коммуникация между творцом и аудиторией рассматривается как процесс передачи художественных ценностей. Подчеркивается, что становление опыта художественной коммуникации базируется на основных видах профессиональной деятельности учителя музыки: создании, воссоздании и восприятии.

**Ключевые слова:** художественная коммуникация, информация, музыкальная интонация, процесс, принцип диалога, личностный смысл.

### Summary

#### *The Experience of Artistic Communication in the Professional Work of a Music Teacher*

Zhou Geyang

The problems of the valuable relation to the phenomena of musical art are raised in the article. The principle of dialogue is seen as a means of searching for personal artistic meaning. The analysis of the essence of artistic communication is presented. Features of artistic communication are given through the prism of the specifics of musical art. Attention is focused on the uniqueness of the musical language, which manifests itself in the ability of music to transmit the subtlest shades of feelings.

The article highlights the functions of the most important stages of the artistic communication process: the creativity of the composer, the performer's activity, the perception of the listener. It is specifically indicated that the features of the transfer of artistic information are due to the intonation nature of musical art. The defining argument is the understanding of intonation as the main way of artistic representation of reality in music. The importance of understanding of the musical work as a cultural phenomenon is noted. The article presents various scientific approaches to the interpretation of the essence of the musical work. It is emphasized that the formation of the experience of artistic communication is based on the main types of professional activity of the music teacher: creation, recreation and perception.

**Key Words:** artistic communication, information, musical intonation, process, principle of dialogue, personal meaning.

УДК 78.071.4/.784.4

**Шоробура І. М.,**

доктор педагогічних наук, професор

**Врода Л. А.,**

викладач

(м.Хмельницький)

#### **Формування етнокультурного виховного середовища для творчої самореалізації майбутніх учителів музичного мистецтва**

Автор статті наголошує на важливості українського фольклору, здатного ефективно формувати світогляд, закладати моральні та етичні погляди, розвивати загальну культуру особистості.

Поряд із загальною професійною компетентністю педагогів на порядок денний винесено питання формування етнокультурної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі освіти і, насамперед, фахівців, що виховують підростаюче покоління українців.

На сучасному етапі розвитку освіти розширюються рамки вимог до спектру професійних умінь учителів мистецьких дисциплін, а саме: рефлексія способів і вмінь культуровідповідної компетенції, забезпечення зовнішньої та внутрішньої інтеграції музично-педагогічної освіти майбутнього вчителя музичного мистецтва щодо створення етнокультурного виховного середовища та збагачення змісту музично-педагогічної освіти, творчої самореалізації студентів у різних видах музично-педагогічної та художньо-творчої діяльності.

У статті проаналізовано процес формування етнокультурного виховного середовища, яке створюється під час музично-педагогічної та художньо-творчої діяльності у якому студентська молодь має можливість поєднувати особистісні та професійні інтереси. Адже випускники педагогічного закладу – це майбутні вчителі музичного мистецтва, педагоги-організатори дозвілля школярів, фольклористи-просвітителі, які не тільки повинні теоретично знати народну творчість, а й уміти створити етнокультурне середовище, прищепити своїм вихованцям любов до рідної культури, сформувати у них національну самосвідомість.